

„ილია ჭავჭავაძის უკანასკნელი დღე“ (პოსტმოდერნისტული გააზრება)

მნელაძე სოფიკო

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.65>

აბსტრაქტი. XIX საუკუნის მიწურულს და XX საუკუნის დამდეგს, უმნიშვნელოვანესმა მოვლენამ შეძრა სრულიად საქართველო, რომელთაც ქვეყნის ისტორიაში ღრმა კვალი დატოვა. ამ ფაქტებმა ბევრი პასუხგაუცემელი კითხვა და ეჭვი გააჩინა. დღემდე, XXI საუკუნის ყოვლისმცოდნე ეპოქაში კითხვები კითხვებად რჩებიან. ისტორია 60-იანელთა გამორჩეული წარმომადგენლის, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას ეხება. ეს საბედისწერო გასროლა წინამურთან 1907 წლის 30 აგვისტოს მოხდა, რამაც ქართველი ხალხის ცხოვრებაში დიდი ცვლილება გამოიწვია. ამ ფაქტებისა და მოვლენების შესახებ ბევრი იწერებოდა, ისტორია სხვადასხვაგვარად აფასებდა მომხდარ ამბებს. ქართველ სამოციანელთა სახეების პოსტმოდერნისტული ინტერპრეტაცია მოგვცეს თანამედროვე ქართველმა მწერლებმა: ზურაბ ქარუმიძემ, ლაშა იმედაშვილმა, ლაშა ბულაძემ და აკა მორჩილაძემ. სამოციანელთა ღვაწლი, ქართველი მწერლებისთვის მნიშვნელოვან თემად იქცა.

მწერლობა ტრადიციას, ის გრძელდება, ყოველი ახალი თაობა წინა თაობის მემკვიდრეა. იცვლება საკითხისადმი მიდგომა, გადმოცემის სტილი და ფორმა. სათქმელი ხშირად წარსულში მომხდარი ფაქტების თანამედროვე გადააზრებაა. მას სხვადასხვა ფორმით გადმოსცემენ ავტორები. ისტორია განმსაზღვრელია თანამედროვე მწერლობისათვის, ვერც ერთი მწერალი გვერდს ვერ აუვლის წარსულს. ის დამაკავშირებელი რგოლია მომავალთან. საუკუნეების წინანდელი ისტორიები ყოველთვის არის თანამედროვე მწერლობის და მათთან ერთად ჩვენი ინტერესის საგანი.

საკვანძო სიტყვები: ისტორია, პოსტმოდერნიზმი, მწერალი, ეპოქა, მკვლელობა

ისტორიული პერსონაჟები და მათი ცხოვრების გააზრება ქართულ პოსტმოდერნისტულ დისკურსში იჩენს თავს. აღსანიშნავია ლაშა ბულაძის, ლაშა იმედაშვილისა და აკა მორჩილაძის შემოქმედება. მწერლები თანამედროვე სამყაროში იხმობენ XIX საუკუნის 60-იანი წლების გმირებს და XXI საუკუნის ისტორიაში რთავენ, როგორც პერსონაჟებს.

ილია ჭავჭავაძე – ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ყველაზე ტრაგიკული ამბავი, რომელმაც შეძრა სრულიად საქართველო ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა იყო. ამ ისტორიას პირველი დღიდან მოყვება მოუშუშებელი ტკივილის და კითხვის განცდა. რატომ? „წინამურთან რომ მოჰკლეს ილია, მაშინ ეპოქა გათავდა დიდი“. გალაკტიონის ამ სიტყვების კვალობაზე მართლაც სწორია ისტორიის, ეპოქის ათვლა 1907 წლის სწორედ იმ ავადსახსენებელი 30 აგვისტოს დღიდან დავიწყოთ. ისიც ბუნებრივია, რომ მხატვრული ლიტერატურისთვისაც თავად მკვლელობის ფაქტიც და ილიას ფაქტორიც–ყოველთვის იყო შემოქმედებითი საკითხიც და გამოწვევაც. დრომ ეს ფაქტი თავისებურად შეფასა. ქვეყნის ისტორიაში საკვანძო ამბებს, საუკუნეების შემდეგაც თავისებური ინტერპრეტირება მოჰყვება ხოლმე. მიუხედავად იმისა, რომ ილიას მკვლელობაზე ძალიან ბევრი ითქვა და დაიწერა, თანამედროვე მწერლები

საკითხს თავისებურად გაიაზრებენ. მწერლობა ხომ ინტერპრეტირების ასპარეზია, ავტორს შეუძლია თავისებური ორიგინალური იდეებით მკითხველი რეალურსა და ირეალურს შორის „ათამაშოს“. მკითხველის წარმოსახვებზე თამაში სწორედ თანამედროვე მწერლობის ერთ-ერთი მახასიათებელია.

ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობასთან დაკავშირებით ლაშა ბულაძე თავისებურ ინტერპრეცატიას წარმოადგენს პიესების და მოთხრობების კრებულში „საუკუნის მკვლევლობა“, რომლის ერთ-ერთ მოთხრობას ასეთი სათაური აქვს– „ქართული ზღაპარი“. ირონიას, ისაუბრო ზღაპარზე მაშინ, როდესაც რეალობა არ გაძლევს მოვლენის ზედაპირულად გააზრების საშუალებას.

ამბავი ზღაპარით იწყება. თუმცა მასში ბევრი დოკუმენტური მასალაა მოცემული იმ ავადსახსენებელ დღეებზე, როდესაც ყველა რაღაცის მოლოდინში იყო. „ევროპის აღმოსავლეთით, თითქმის აზიაში, ძველისძველ სახელგანთქმულ ქალაქ თბილისში, არც ისე პატარა სახლის მყუდრო ოთახში, თავადი ილია გრიგოლის ძე ჭავჭავაძე, საწერ მაგიდას უჯდა და ქალაქგარეთ გასვლაზე ფიქრობდა, - კერძოდ, ყველასათვის კარგად ცნობილ საგურამოში“ (ბულაძე 2000: 33). დოკუმენტურ წყაროებზე დაყრდნობით აღწერა ლაშა ბულაძემ ილიას ცხოვრების ბოლო პერიოდი. ავტორი იცნობს გურამ შარაძის წიგნს „ილია ჭავჭავაძე 1937-1907“, სადაც იმავე ამბავზე მკვლევარი დოკუმენტურად დადასტურებულ ცნობებს რთავს თავის წიგნში.

ილიას სახლში ყველა მეგობარს ერთად მოეყარა თავი, თითქოს წინასწარ გრძნობდნენ მის აღსასრულს და ყველა ერთიანად ემზიდობებოდა. მნიშვნელოვანია მარიამ ორბელიანის მოგონება. ის საგურამოში წასვლის წინა დღეს ესტუმრა მეგობარს. „სასტუმრო ოთახში ილია თადეოზის ასული დახვდა, ზეზე იდგა აკანკალებული, აჩქარებული ქალაღდს შლიდა (ეს მისი ჩვეულებრივი გასართობი იყო). როცა შევედი, გამომხედა და განაგრძო თავისი საქმე, თან თვალცრემლიანმა მითხრა: რომ იცოდეთ, რა ცუდი ქალაღდი ამოდის! საშინელ ამბებს მიწინასწარმეტყველებს. ვეხვეწები ილიას, გადადოს წასვლა, რადგან ვიცი, უბედურება მოხდება – მაგრამ ის ყურსაც არ მიგდებს“ (შარაძე 1990: 315).

სიმბოლური და ცოტა არ იყოს დაუჯერებელია ის ფაქტი, რომ ნაწარმოებში მწერალმა გვიჩვენა ილიასთან მისი გარდაცვალების წინა დღეს მისული თედო ლაზარის დედა, რომელსაც „ნახევრად შიშველი ბავშვი ეჭირა და ოდნავ ოთარაანთ ქვრივისებული იერი დაჰკრავდა“ (ბულაძე 2000: 37). ქალმა ილიას სთხოვა, არ წასულიყო და ამით ისიც გადარჩებოდა და მისი შვილიც. მწერალი თითქოს წინ უსწრებს მოვლენებს. თამაშდება ილიას დაკრძალვის კარნავალი, ლისტმა მისი ფოტო შემოიტანა. მწერალს წინასწარ წარმოუდგინეს მომავალი იმ შემთხვევაში, თუ საგურამოში წასვლაზე უარს არ იტყოდა. მაგრამ ყველაფერი გვიანი იყო, მას გადაწყვეტილი ჰქონდა წასვლა და ამას ვერავინ და ვერაფერი შეაცვლევინებდა. ავტორმა მხოლოდ მხატვრულ ტექსტში შეძლო დროის არევა, მან გაასწრო დროს და ყველაფერი წინასწარ გვიჩვენა.

მანამდე არტურ ლაისტის მოგონებაა მნიშვნელოვანი. ბედისწერასთან თამაში ხშირად ასეთი მძიმე შედეგით მთავრდება. მწერალი წინასწარ გრძნობდა სიკვდილის მოახლოებას, თითქოს მზადაც კი იყო მასთან შესახვედრად. ლაისტის მოგონებებიდან ვიგებთ შემდეგს: „როდესაც საგურამოში მივდიოდი 21 აგვისტოს, არ ვფიქრობდი, რომ ეს იქნებოდა უკანასკნელი მისვლა მოხუცებულ ძვირფას მეგობართან“ (შარაძე 1990: 314). იმ ექვსი დღის განმავლობაში, რაც ლაისტი ილიასთან იყო, მის სახეზე ღიმილი არ უნახავს.

ხშირად დგება მომენტი, როდესაც გრძნობ საკუთარი სიცოცხლის დასასრულს. არის რაღაც სიმბოლური მინიშნება ამქვეყნიურ სამყაროში, რაც გვაგრძნობინებს ცხოვრების

ფინალს.

არტურ ლაისტის მოგონებებიდან ვიგებთ: „წვიმდა. იმ ადგილას კი, სადაც 3 დღის შემდეგ საშინელი მკვლელობა მოხდა, ორივე მხარეს თხელი ტყე არის. იქ რომ გამოვიარეთ, ჟრუნტელმა დამიარა ტანში, მაგრამ ფიქრადაც არ მომსვლია რაიმე უბედურება. ილია გვახლდა და ვერ წარმოვიდგენდი, რომ ვინმე ხელს შეახებდა მოხუცს-პოეტს, ქართველი ხალხის სიამაყეს” (შარაძე 1990: 314).

რომანში მოქმედება მიჰყვება გურამ შარაძის წიგნს „ილია ჭავჭავაძე 1837- 1907” და უცვლელად გვაწვდის მას. ამდენად მწერალი ამ შემთხვევაში დოკუმენტურ მასალებზე დაყრდნობით ზუსტად გადმოგვცემს მოვლენებს და მიზანმიმართულად არც არღვევს ისტორიულ ქრონოლოგიას.

ნაწარმოებში ცენტრალური ადგილია წყარო, სადაც მწერალი საგურამოში წასვლისას მუდმივად ჩერდებოდა. ილია ჭავჭავაძემ არც 30 აგვისტოს უღალატა ჩვეულ ტრადიციას. მისი მეუღლის გადმოცემით, მწერალი: „ორმოც წუთზე მეტ ხანს გარინდებული გადი-გამოდიოდა სახედატანჯული. ეტლში კარგა ხნის მერე ამოვიდა და ბიჭს უბრძანა გარეკეო” (შარაძე 1990: 317).

და საბედისწერო გასროლაც გაისმა, ამ წუთს მკითხველიც დაძაბული ელის, ამ გასროლამ ძალიან ბევრი რამ შეცვალა ქვეყნის ცხოვრებაში, მან დაასრულა ეპოქა და დატოვა ბევრი პასუხგაუცემელი კითხვა მათგან ერთ-ერთია რატომ? განგმირეს პოეტი, დაუნდობლად, უმოწყალოდ. „ილია ჭავჭავაძის შუბლი ბერდანის ტყვიითაა ჩამონგრეული, ის შუბლი, რომლის ნაფიქრალსაც არა ერთისა და ორი თაობისათვის ახალი ფიქრები აღუძვრია.. ასევე გულიც” (ბულაძე 2000: 40).

ესეც არ აკმარეს, ილია ჭავჭავაძე გამარცხეს, წაიღეს ყველაფერი, საბუთების ჩანთა, ტანსაცმელი. მხოლოდ მისი გარდაცვალების შემდეგ გაირკვა, რომ მოხუც პოეტს გული დაავადებული ჰქონდა. ლაშა ბულაძე კვლავ დოკუმენტურ მასალას რთავს თხრობაში, თუმცა აქვე გადადის ილუზიური თხრობის მისთვის ჩვეულ მანერაზე და ილია ჭავჭავაძეს თავისი გასვენების მომსწრეს გახდის. ერთ-ერთ სამგლოვარო გვირგვინზე აკაკის ლექსი იყო მიწერილი, „ილიას მოკვლის გამო”. „ნუ მიწამლავთ მოხუცს გრძნობას და ნუ ამბობთ, რაც არ მჯერა! ნუთუ მართლა დღეს გადაწყდა საქართველოს ბედის წერა? ილია ჭავჭავაძეც მადლობას იხდიდა და გვირგვინებს კუთხეში ალაგებდა” (ბულაძე 2000: 42). ასეთი ფაქტი მხოლოდ პოსტმოდერნისტული ტექსტისთვისაა დამახასიათებელი, მწერალმა მთავარი პერსონაჟი თავის დაკრძალვას დაასწრო. ლაშა ბულაძე ამას ისე ოსტატურად აკეთებს, რომ მკითხველს ხანდახან ეჭვი უჩნდება, ის ირეალური და რეალური სამყაროს ზღვარზე გადის.

იმ დღეს თითქმის ყველაფერი იმაზე მიუთითებდა, რომ პოეტის სიკვდილი გარდაუვალი იყო. ეს ყველაფერი წინასწარმეტყველურ სიზმარს ჰგავდა, მკითხველი დაძაბული ელოდება მოვლენების განვითარებას, არის ფაქტები, რომლის არმოხდენის შემთხვევაში ისტორია სხვაგვარად წარიმართებოდა, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა ამის ნათელი მაგალითია. მკითხველი, რომელმაც ძალიან კარგად იცის რეალურად მომხდარი ფაქტი, დარწმუნებულია, რომ ავტორი თავს ვერ აარიდებს ისტორიულ რეალობას, ამიტომ ელოდება ტყვიის გასროლას. მაგრამ ხდება პირიქით, ნაწარმოებს ზღაპრის მსგავსად, ბედნიერი დასასრული აქვს. ტყვია, რომელმაც 1907 წელს საქართველოში „დიდი ეპოქის დასასრული” გამოიწვია მხატვრულ ნარატივში არ გავარდა. „ჩვენი ქვეყნის ბედიც იმ დღის შემდეგ სულ სხვაგვარად წარმართულა”. ნაწარმოების სათაური მიანიშნებს, რომ ეს ყველაფერი ტყუილია, ზღაპარია, რომელიც ვერასოდეს ვერ გახდება რეალობა. ეს ნარატივის ფიქსაციაა, როგორც ამას უწოდებენ თანამედროვე პოსტმოდერნისტული ლიტერატურის

მკვლევრები.

როგორც აღინიშნა, ისტორიზმის პრინციპი, კრიმინალური საქმეები, სადაც გამოძიებას თავად ავტორი აწარმოებს მკითხველთან ერთად, პოსტმოდერნისტული ტექსტისთვის ფრიად ნიშნულია. აღნიშნული რომანიც პოსტმოდერნისტული თხრობის ყველა მოთხოვნას პასუხობს. სახეზეა: ავტორის ნიღაბი, ინტერტექსტი, ინტერტექსტუალური თამაში და სხვა.

ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობის პოსტმოდერნისტულ გააზრებას წარმოადგენს ლაშა იმედაშვილი. მწერალი ფრიად ფრთხილად და სათუთად ეპყრობა წარსულს. მისი რომანი „სამი მკვლევლობა ძველ თბილისში“ ამ ამბის გადმოცემაა. ძველ თბილისში მომხდარი სამი მკვლევლობიდან ერთ-ერთი საქართველოს, ზოგადად ქართველობის სახე-სიმბოლო ილია ჭავჭავაძეა.

ლაშა იმედაშვილი საუკუნის მკვლევლობის ამბავს გადმოგვცემს. ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობა პოსტმოდერნისტული ტექსტის ინტერესის სფერო გახდა. როდესაც ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობაზე ვსაუბრობთ, ვფიქრობ, მკვლელის ან შემკვეთის ძიებას აზრი არ აქვს, აქ დამნაშავე მთელი ერია. იმ პერიოდში საქართველოში ქართველების უმეტესობა ბერბიჭაშვილად თვლიდა თავს, ამ გვარის ტარება გარკვეულწილად წყევლასავით იქცა. აკაკი წერეთელის ცნობილი სიტყები „ფურთხის ღირსი ხარ შენ საქართველო“ – ერთგვარი საბაზისო პოზიციას მწერლისთვის.

ილია ჭავჭავაძის პიროვნების ირგვლივ ყოველთვის ტრიალებდა ჭორ-მართალი რომელიც ამგვარად ყალიბდება: ზოგი სასტიკ მებატონედ მიიჩნეოდა, ზოგი კი აღმერთებდა. ყველაფერი კი ისევ საქართველოს გამო კეთდებოდა. ერთ-ერთი მიზეზი, ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობისა, რუსეთის სათათბიროსგან ქართული ეკლესიის ავტონომიის მოთხოვნას უკავშირდება, ყოველივე ამის შემდეგ სრულ დამოუკიდებლობამდე ძალიან ცოტა რჩებოდა.

ლაშა იმედაშვილი თავისუფალია ყოველგვარი ცენზურისაგან. ის გულახდილად ამხელს საქართველოს ისტორიის საჩოთირო ფაქტებს და საზოგადოების მანკიერ თვისებებს. „კავკასიური ველურობა და აზიური სიზარმაცე რომ არ უშლიდეს ხელს, თქვენი ქვეყანა მსოფლიო რუკაზე საპატიო ადგილს დაიკავებდ“ (იმედაშვილი 2006: 60).

ავტორი საინტერესო დოკუმენტურ მასალას გვაწვდის ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობის დეტალებზე. როგორც ცნობილია, აღნიშნულ მკვლევლობაზე ბევრი ეჭმიტანილი იქნა დაკავებული „ასე თუ გაგრძელდა, შესაძლოა ამ სიაში მთელი საქართველო აღმოჩნდესო“ – ამბობს ნაწარმოების ერთ-ერთი პერსონაჟი იაშვილი, რომელიც ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობის საქმეს იძიებს.

ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობაზე ლაშა იმედაშვილი შედარებით მოკლედ საუბრობს, აღწერს მიზეზებს, რის გამოც მოკლეს მხცოვანი მწერალი. ისტორიული და მხატვრული სინამდვილე ამ შემთხვევაშიც ისევე, როგორც ლაშა ბულაძესთან, ერთმანეთს თანხვდება.

ვფიქრობთ, თემა დღესაც ძალიან აქტუალური და თითოეული ქართველისათვის ინტერესის აღმძვრელია. ეს პრობლემატიკა ქვეყნის ნაციონალური იდენტობის განმსაზღვრელია, რომელსაც თანამედროვე ავტორებმა, თავისებური გადაჭრა და ასახვა მოუძებნეს.

ილუზიის მეშვეობით მტკივნეულ თემებზე საუბარი პოსტმოდერნისტული მიმდინარეობის ერთ-ერთი მთავარი ხერხია. ორივე ავტორმა ჩვენამდე ამ საკითხების მოტანა ნამდვილად შეძლო. დრომ მხატვრულ ნაწარმოებში ბევრისთვის უცნობი ფაქტები ახლებური თვალთ დაგვანახა. ვფიქრობთ, ორივე ავტორმა საინტერესოდ გააზრა მოვლენები, რომლებიც ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში მოხდა და რომელზეც აზრთა სხვადასხვაობა მუდმივად არსებობს. თანამედროვე პოსტმოდერნისტული ხერხების წყალობით მათ აღნიშნულ თემებზე

ბევრი საინტერესო მოსაზრება ჩამოაყალიბეს, რაც XXI საუკუნის მკითხველისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია.

ლაშა ბუღაძისა და ლაშა იმედაშვილის ნაწარმოებების გაცნობის შემდეგ, ნათელი ხდება, რომ ჩვენ წინაშე გამორჩეული პოსტმოდერნისტი მწერლები დგანან, რომლებიც მკითხველს უამრავ საინტერესო, მათთვის უცნობ მასალას აწვდიან XIX საუკუნის 60-იანი წლების გამორჩეულ მოვლენებსა და იმ პერიოდის თბილისზე.

ლიტერატურა:

1. ბუღაძე ლ. (2000): საუკუნის მკვლევლობა. მოთხრობებისა და პიესების კრებული. ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა. თბილისი
2. იმედაშვილი ლ. (2006): სამი მკვლევლობა ძველ თბილისში. უნივერსალი. თბილისი
3. შარაძე გ. (1990): ილია ჭავჭავაძე 1837-1907. ხელოვნება. თბილისი

The last day of Ilia Chvachavadze (interpret of postmodernizm)

Dzneladze Sopiko

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi

Abstract

At the ending of XIX and at the beginning of XXI, one the most important fact was a great turning of point in the history of Country. This fact has rised a lot of questions, XXI C is the informational epoch, but some questions are still questions and unanswered.

History is about murder of a distinguished public person, Ilia Chavchavadze. The fatal shooting happened 1907, 30 august, which has caused a great change for Georgian people. There are many writings, theses about this fact, but history overestimates it in different ways.

modern writers such as: Zurab Gurumidze, lasha imedashvili, lasha bugadze and aka morchiladze, passed us postmodernist interpretation of the 60 s distinguished people.

Writing is tradition, every new generation is inheritor of every previous generation. the attitude style and form of the issues are changing. Modern Outhors express the past with different forms and styles.

History is the determinant of the modern writing, It is connective of the future. Ancient past, facts and histories are interesting issues for us and also for modern writers.

key words: history, postmodernizm, writer, epoch, murder